

Levendbarende hagedis bezig aan een comeback?

Begin september waren de Aardhommels bij de drie poeltjes langs de spoorlijn vlakbij de Duitse grens op zoek naar libellen. Opeens zagen een paar kinderen twee jonge hagedisjes die zaten te zonnen op een weipaaltje. Het bleek de Levendbarende hagedis te zijn, een soort die het niet zo goed doet in onze omgeving. Later volgden meer waarnemingen op deze plek en ook elders. Is de soort bezig met een comeback?

De Levendbarende hagedis is een hagedissensoort, die zoals de naam zegt levendbaar is. Het vrouwtje 'broedt' de eitjes uit in haar eigen lichaam. Vlak voordat ze uitkomen, legt het vrouwtje de eitjes. Het is een prima aanpassing voor het leven in een koel klimaat, zoals het Nederlandse zeeklimaat. Door de eitjes in het lichaam te houden, is het vrouwtje als het ware een wandelende broedmachine. Ze zoekt steeds de warme, zonnige plekken op om op te warmen. Ook de eitjes worden daardoor warm, zodat ze zich voorspoedig kunnen ontwikkelen in haar lichaam. Er zijn meer reptielen die deze aanpassing gebruiken; ook de Adder, de Gladde slang en de Hazelworm zijn levendbaar. De twee andere soorten, de Zandhagedis en de Ringslang, leggen hun eitjes wel meteen na de bevruchting. De Ringslang legt haar eitjes in warme, rottende hopen organisch materiaal, zoals broeiende hooibergjes. De zandhagedis zoekt warme, zandige plekken op die vaak door de zon worden beschenen.

Jonge Levendbarende hagedis op 3 september 2011 door de Aardhommels gevonden bij het Schildbroek langs de spoorlijn

De Levendbarende hagedis komt vaak op koele, wat vochtige plaatsen voor in heel Europa ten noorden van de Alpen en de

Pyreneeën. Zelfs in het noordpuntje van Scandinavië kunnen ze nog leven. Ik heb ze zelfs gezien op 2000 m hoogte in Oostenrijk ter hoogte van de boomgrens. De Zandhagedis bereikt zijn noordgrens al in Zuid-Zweden en beperkt zich in de Alpen tot laaggelegen, zonnige dalen. Het grotere bereik van de Levendbarende hagedis is helemaal te danken aan de 'mobiele broedmachine'. Levendbarende hagedissen leven vaak in de buurt van water, ze kunnen goed zwemmen, maar ze hebben wel open plekken nodig om te zonnen.

De laatste 15 jaar gaat het niet zo goed met de Levendbarende hagedis. De stand in Nederland lijkt gehalveerd en dat terwijl het met de andere reptielensoorten in Nederland beter gaat (Zandhagedis, Adder, Ringslang, Muurhagedis) of de toestand gelijk blijft (Gladde slang).

Afgesneden van het bos

Nu doet zich in Groesbeek en omgeving een vreemde situatie voor. De Levendbarende hagedis komt hier maar op een paar plekken voor: de Hatertse vennen, De Bruuk, de zuidrand van het Reichswald ten oosten van de Zwarte weg en nog een paar andere plaatsen in het Reichswald, zoals een oude parkeerplaats, waar nu heide staat en een ander klein heideveldje langs de Kartenspielerweg. Ook op een oude zandafgraving aan de rand van het Reichswald vlakbij de Ketelstraat is hij gevonden. Het valt dus op dat de soort wel op het Duitse deel van de stuwwal voorkomt, maar niet op de stuwwal aan de Nederlandse kant, terwijl de omstandigheden niet of nauwelijks verschillen.

In het Natuurhistorisch Maandblad (van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg) is in 2005 uitgebreid stilgestaan bij dit verschijnsel. Men constateert dat de Levendbarende hagedis ook in de Nederlandse bossen van de stuwwal zou kunnen leven, maar dat hij daar niet voorkomt. Daar leeft uitsluitend de Zandhagedis. Het lijkt er op alsof ze elkaar uitsluiten. Toch is dat niet het geval. In het Reichswald komt op plaatsen waar de Levendbarende hagedis gezien wordt, ook de Zandhagedis voor, maar er zijn ook plekken waar alleen de Zandhagedis leeft (de drogere, kale plekken).

In het Natuurhistorisch Maandblad is gezocht naar een verklaring van dit verschijnsel. Vol-

Jonge Levendbarende hagedis, gezien op 14 september 2011 bij het Spoorgat

gens de auteurs heeft het te maken met de toestand van het bos in het verleden. Vanaf de Middeleeuwen raakte de stuwwal steeds meer ontbost en kwam er steeds meer heide. Het hoogtepunt werd bereikt in de 17de eeuw. De droge heide was een perfect leefklimaat voor de Zandhagedis, die het goed deed, maar voor de Levendbarende hagedis was het te droog en het dier stierf uit. Later, toen de herbebossing startte, werden de omstandigheden weer gunstig voor de Levendbarende hagedis. Zijn leefgebied was echter teruggedrongen tot De Bruuk en de Hatertse vennen. Vanuit De Bruuk was het onmogelijk om het Groesbeekse bos te bereiken; er lag een brede strook landbouwgrond tussen, die onmogelijk gepasseerd kon worden. De afstand van De Bruuk tot het Reichswald was gering en via De Bruuk raakten delen van het Reichswald weer gekoloniseerd door de Levendbarende hagedis. Dat het dier bij De Diepen niet vanuit het Reichswald via de smalle doorgang de St. Jansberg kon koloniseren, zou komen doordat het bos daar

Spoorgat, net als het Schildbroek een gebiedje waarbij vlakbij de spoorlijn een poel gegraven is. Warmte en water dicht bij elkaar, een prima leefomgeving voor de Levendbarende hagedis.

toen al te dicht was. In de theorie zit daar een zwak punt, want ten zuiden van de St. Jansberg lag tot 1935 het Koningsven, een gebied met veel water en vennetjes, dat zeer geschikt moet zijn geweest voor de Levendbarende hagedis en van waaruit de St. Jansberg en Mookerheide makkelijk gekoloniseerd konden worden. Dit is echter tot nu toe niet gebeurd.

Het blijft gissen hoe het gegaan is. Via DNA onderzoek zou mogelijk bepaald kunnen worden of de theorie klopt. Je kunt dan verwantschappen vaststellen en zo als het ware een trekroute reconstrueren.

Comeback

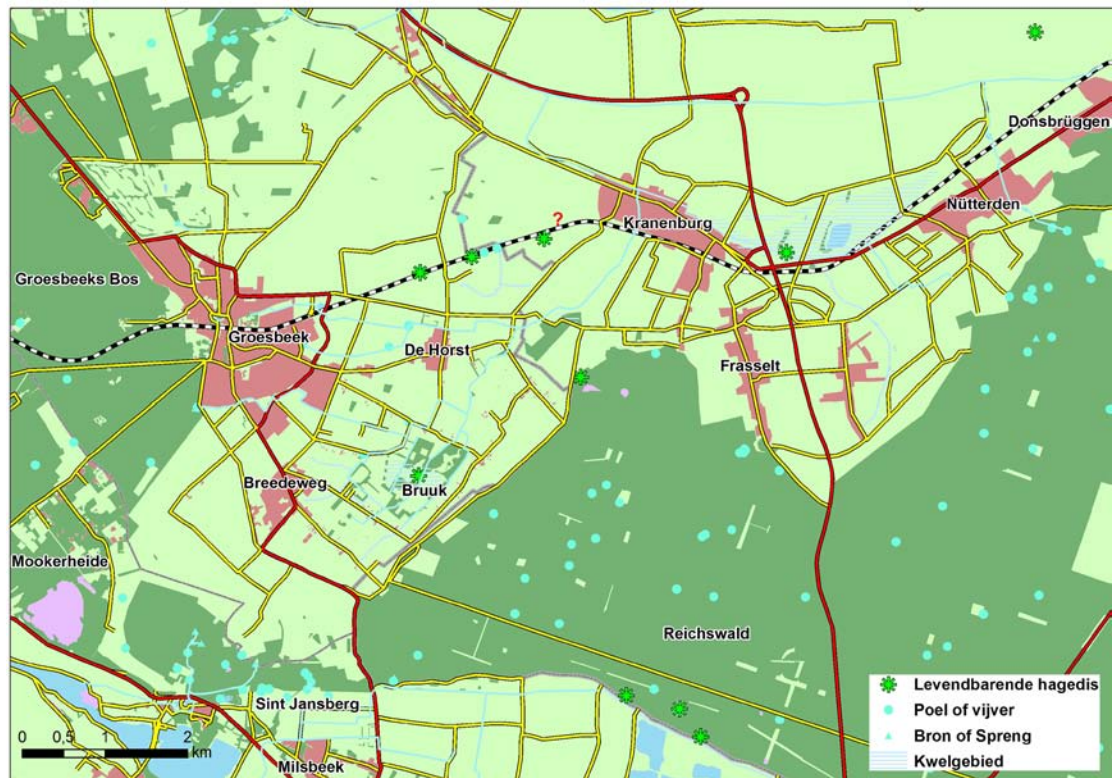
Wat de Levendbarende hagedis betreft, zijn er de laatste twee jaren interessante ontwikkelingen. Zo werd in 2010 voor het eerst een Levendbarende hagedis gevonden in de Kranenburger Bruch in Duitsland, door Andreas Barkow van de NABU naturschutzstation in Kranenburg. In 2011 had Dietrich Cerff (ook NABU) daar nog een waarneming en Volkhart Wille vond er in oktober nog een dood exemplaar. De NABU neemt aan dat de dieren via het Reichswald de Kranenburger Bruch bereikt hebben.

Dode Levendbarende hagedis gefotografeerd in de Kranenburger Bruch op 1 oktober 2011

Naast deze waarneming meldde de NABU dat in het verleden af en toe een Levendbarende hagedis gevonden werd in Duitsland bij de spoorlijn nabij de Hettsteeg, maar dat daar al lang niemand meer had gezocht. Johan Thissen wist, naast enkele vindplaatsen aan de rand van het Reichswald, nog te melden dat in de tuin van de Lindenhof bij Donsbrüggen de Levendbarende hagedis zit. In dit licht past onze recente waarneming van de Aardhommels. Peter Pouwels meldde dat hij ze op die plek al een paar jaar eerder had gezien had en Henk Klaassen zag er later in

Voorkomen van Levendbarende hagedis in de omgeving van Groesbeek en Kranenburg

september 2011 op dezelfde plek zelfs vijf. De waarneming van Levendbarende hagedis bleef niet beperkt tot het Schildbroek, want een paar weken later werd er ook een gezien en gefotografeerd door Nel van den Bergh en Henk Klaassen in het Spoorgat, ook weer langs de spoorlijn, maar iets dichterbij naar Groesbeek. Ferdinand ter Schure meldde dat hij deze soort daar al eerder dit jaar heeft waargenomen. Het mooie van deze waarneming is dat op deze plek voor het eerst aan de Nederlandse kant zowel de Zandhagedis als de Levendbarende hagedis weer samen voorkomen, want in 2006 wer-

Zandhagedis gevangen door Aardbommel in het Reichswald

den door Johan Thissen en Henk Eikholt bij het Spoorgat zandhagedissen waargenomen. Hoogstwaarschijnlijk heeft de aanleg van de poeltjes langs de spoorlijn een positief effect op de Levendbarende hagedis en ontwikkelt zich een stevige populatie. Als we de kaart bekijken lijkt het er zelfs op alsof de spoorlijn een belangrijke lijn is waarlangs de dieren zich verspreiden.

Bij het natuurherstel van beek De Groesbeek, waarvoor momenteel plannen gemaakt worden, zou dat leefgebied wel eens verder uitgebreid kunnen worden en is het niet ondenkbaar dat binnen afzienbare tijd wel eens via deze verbinding het Groesbeekse bos opnieuw binnen bereik kan komen van de Levendbarende hagedis.

Henny Brinkhof

<http://www.ravon.nl/Soorten/Reptielen/>
<http://observado.org/soort/maps/459>

NIKK, Naturschutz im Kreis Kleve, 2011. Augen auf im Kranenburger Bruch. NABU Kreisverband Kleve
 Strijbosch, H. Oktober 2005. Zandhagedis en Levendbarende hagedis in de Kop van Limburg en het Rijk van Nijmegen. Natuurhistorisch Maandblad 2005

Aanvulling Levendbarende Hagedis

In het vorige nummer van het Groesbeeks Milieujournaal (144-145) stond een kaart met het voorkomen van de Levendbarende hagedis. Johan Thissen en Ronald Zollinger kwamen nog met enkele aanvullingen voor de Duitse kant. Reden genoeg de kaart te actualiseren.

